

P. MIKLÓS TAMÁS

AZ ELSŐ FÜREDI FÉNYÍRÓ: LENGYEL SAMU (1827–1888)

Balatonfüred első, állandó műteremmel rendelkező fényképésze, korabeli elnevezéssel fényírója, a hazai fotótörténetből ismert Lengyel Samu volt. Bár fényképei ma is megtalálhatók a közgyűjteményekben, magánszemélyek családi albumaiban, életútja, pályafutása, füredi fotografusai tevékenysége máig szinte ismeretlen.

Kalands ifjúkor

A városi fényképészeti műtermeket alapító és működtető fotografus életútjáról a *Balatonfüredi életrajzi lexikon*-ban olvashatunk. A rövid leírás újabb kutatásaink alapján pontosítható és teljesebbé tehető.¹ A születési anyakönyv szerint Lengyel Sámuel (Samu, Soma) református családban, Lengyel György és Vásárhelyi Eszter gyermekeként 1827. március 31-én született Sáropatakon.² Ifjúkorában a gyógyszerészi pályára készült, ám az 1848-49-es szabadságharc idején honvédnek állt.³ Örmesterré nevezik ki, majd 1849 májusától hadnagyként szolgált a 16. honvédszászlóaljban.⁴ A szabadságharc bukása után 1849. november 25-én kényszersorozással a császári és királyi 59. gyalogezredbe került, ahonnan félév tized múltán, 1854. szeptember 30-án szerelték le.⁵ Vidám kedélye, a „*megvirrad még valaha*” reményébe vetett hite sok, az osztrák császári hadsereg itáliai kaszárnyaiban szenvedő salzburgi „narancsszín hajtókás” ezredbe kényszersorozott társának adott erőt.⁶

Hazakerülése után gyógyszerésznek tanul. Az 1856-57-es tanévben a pesti egyetem gyógyszerészeti tanfolyamának beiratkozott hallgatója.⁷ Nevét ott találjuk a Magyar Tudományos Akadémia székházának megépítésére 1860 májusában kibontakozó országos adakozási mozgalom idején adományt beküldő budapesti gyógyszerészségdek névsorában is.⁸ De talán már ekkor is próbálkozhatott a szárnyát bontogató új, optikai-vegyészeti képrögzítő eljárással, a grafográfia készítésével, mivel 1861 őszén, 34 éves korában már veszprémi fényképészként említik.

Lengyel Samu, a veszprémi fotografus (1861–1867)

A hazai fotózás korai időszakában, 1862 tavaszán a pesti *Hölgyfutár* című irodalmi és társaséleti lap számol be Lengyel Samu és Pekar Sándor veszprémi fényképész tevékenységéről. Ebben a lap veszprémi tudósítója arról is ír, hogy a nevezett fotografusok már 1861 őszén bravúros fényképet készítettek az akkor még a hosszú exponálási idő miatt komoly kihívást jelentő izgó-mozgó állatokról és emberekről. A Pápan készült – napjainkban már ismeretlen – fotó

egyfogatú kocsiban ülő segélyszedő pataki diákokat örökített meg.⁹ Jelenleg ez az 1861-es év a legkorábbi adatunk Lengyel Samu fotografusai működéséről. Annak megállapítására, hogy meddig működtette a püspöki és vármegyei székhelyvárosban, Veszprémben műtermét, csak elszórt utalásokból következtethetünk.

Pap Gábor, a vitriolos tollú református lelkész 1866-ban írt balatoni fürdőlevelében Lengyel Samu egyes fővárosi művészeket is túlszárnyaló szakmai tevékenységét dicséri, „*kit Veszprém közönsége fényképei után kedvezőleg ismer...*”¹⁰ Ugyanebben az esztendőben olvashatjuk Lengyel veszprémi hirdetését is, amelyben közelgő vidéki utazása előtt még a Veszprém Palotai utca 490. szám alatti műtermébe invitálja a fényképet készíttetni akarókat.¹¹

Magyarországon ebben az évtizedben jön divatba és terjed el a névjegypótló „*látogató kép*”, azaz a „*Visite Portrait*” készíttetése, amelyek többnyire 5,5x9, vagy 6x9,5 cm-es fényképek voltak. A szabványos méretű, kartonra kasírozott albumin kópia olcsósága folytán a portréfényképészet legnépszerűbb formájává vált az egész világon. A fényképészeti műtermek száma megugrott, forgalmuk megsokszorozódott, egyrészt a vizitkártyák névjegy helyetti gyakori használata, másrészt a kispolgári középrétegek számára elérhetővé váló arcképkészítés, portréfotók elterjedése miatt. Ezen fotók hátoldalán (azaz verzóján) már a fényképész szolgáltatásának rekláminformációja, logója is megjelenik. A Lengyel Samu veszprémi műtermében készült fotók verzóján egyszerűen díszített „LENGYEL S fényképész VESZPRÉMBEN” szöveggel hirdette szolgáltatását. Számtalan fotó készül itt, többek között a zalai birtokos Skublics család leányairól, Gabrielláról, Annáról és Elzáról, és az 1863 februárjában elhunyt Liszniai Kálmán költőről is.

Lengyel Samu az 1860-as évek közepén

HIRDETMÉNYEK.

Szándékom lévén a tél beállta előtt vidékre utazni, bátor vagyok tisztelettel fölkérni mind-azokat, kik magokat fényképeztetni akarják, e hó végéig szerencsétlenségem látogatásukkal.
 És miután a borult idő még előnyösebb főleg a gyenge szemieknek a mennyiben bátrabban lehet a szemet nyitva tartani, bármely időben történhet fényképezés délelőtt 9 órától 12-ig, délután 2-től 4-ig, 12 darab kiskép (Visitkarten) 4 frt., — 6 darab 2 frt 50 kr. — Lakásom palotai-utca 490. sz.
Lengyel Samu,
 fényképész.

*Lengyel fényképész veszprémi hirdetése 1866-ból
 (Veszprém, 1866. szeptember 16.)*

A fiatal Lengyel üzletvitelére bővítésére vállalkozási lehetőséget lát a forgalmas füredi savanyúvízi fürdőhelyen, amelyet a tihanyi bencés apátság az 1860-as évektől egyre céltudatosabban épít, fejleszt. A fényképezést 1862 nyarán, majd az azt követő évek fürdői idénye alatt már Balatonfüreden találjuk, míg ősztől tavaszig veszprémi műtermében készíti fotográfiáit. Ekkortól jelenik meg képei hátoldalán a „LENGYEL S. fényképész VESZPRÉMBEN és B. FÜREDEN.” felirat. A veszprémi műtermet valószínűleg 1868 eleji Kassára költözéséig tartja fent. Jelenlegi információink alapján Lengyel Samu veszprémi fotográfusi tevékenységét 1861 és 1867 vége közötti időszakra tesszük.

Lengyel fotó verzója az 1860-as évekből rajta a füredi műterem homlokzati képével

Lengyel Samu fotográfus kassai (1868–1876), székesfehérvári (1876–77) és budapesti (1877–79) működése

Lengyel Samu 1868 februárjában már kassai műtermében folytatta fényképezési tevékenységét és a füredi fürdőidényben készült képeinek évközi utórendelését is innen, Kassáról intézi.¹² Képei verzóján megjelenik a „LENGYEL SAMU KASSÁN és B. FÜREDEN.”, illetve a „LENGYEL SAMU KASSÁN fő utca 4.ik szám Löderer vendéglőn alól és B. FÜREDEN.” felirat. Kassán, 1868 és 1876 közötti időszakban készült portréképeivel találkozhatunk a hazai és külföldi, főleg szlovákiai közgyűjteményekben, az internetes fotóarchívumokban, valamint fotóárveréseken.

Lengyel 1876 október 1-jétől Székesfehérváron, Schmidt Vilmos kórház utcai házában nyit új műtermet, és itt készült portréfényképei verzóján már a „LENGYEL SAMU SZ.FEHÉRVÁRON és B.FÜREDEN.” felirat olvasható.¹³ Működéséről kevés információval rendelkezünk, véleményem szerint 1876 októberétől 1877 első feléig készített Székesfehérváron fényképeket.

1877 szeptemberében Pesten megvásárolta a „Licskó-féle fényírdát” (Kerepesi u. 66. sz.).¹⁴ Az egykori fővárosi Fehérlő és a Mátyás király vendéglők közötti emeletes ház udvarában lévő lakást és műtermet átépítette, és az utóbbit a fővárosi újságokban reklámozta.¹⁵ A műterem utcára nyíló öt kirakatában a balatoni tájképeiről ismert Mészöly Géza festőről, a fővárosi Népszínház jeles színészeiről, a vasúti társulat tisztviselőiről készített jól sikerült fotográfiái „invitáltak” műtermébe a fényképre vágókat.¹⁶ Többek között az ő színészfotóiból összeállított emlékalbummal örvendeztette meg a Népszínház társulata sikeres igazgatójukat, Rákosi Jenőt, annak 1877 november végi névnapján.¹⁷

1879. szeptember 30-án Lengyel Samu a budapesti, – az utca átszámozás miatt¹⁸ akkor már – Kerepesi út 17. szám alatti házban lévő saját kizárólagos tulajdonában lévő fényképezési műtermét, a hozzá tartozó öt kirakattal és az üzletben lévő üveg anyaképekkel, valamint gépekkel, bútorokkal, eszközökkel együtt eladta Vágvölgyi Ödön írónak és Krudy István fényképésznek 1.268 forint 90 krajcárért.¹⁹ A szerződés szerint, a teljes vételár kifizetéséig, 1880. decemberéig a műterem az ő neve alatt működött tovább, és Lengyel fenntartotta azon jogot is, hogy barátai és ismerősei (üveganya) portréit megtarthassa.

Mi készítette Lengyelt a fővárosi üzlet eladására? Valószínűleg az ekkoriban jelentkező, később

Lengyel fényképész budapesti műtermének hirdetése
(Fővárosi Lapok, 1877. október 25.)

egyre súlyosbodó betegsége, amely egyre inkább akadályozta munkavégzésében.²⁰ Felesége üzleti hirdetéseinek szövegéből kitűnik, hogy Lengyel Samu betegsége miatt 1880 áprilisában Balatonfüredre költöztek, majd 1881 márciusában Veszprémből ideiglenesen, 1881 novemberében immár véglegesen visszatértek a fővárosba.²¹

Mindezek alapján a „LENGYEL SAMU fényképész BUDAPESTEN Kerepesi út 66.ik sz. és B. FÜREDEN.” és a „LENGYEL SAMU BUDAPESTEN KEREPESI ÚT 17 SZ. és B. FÜREDEN.” verző feliratú fényképek 1877 és 1879 között készültek. (Mivel Krudy István Lengyel műtermével együtt megvásárolta annak előrenyomott fényképkartonjait is, amelyet minden bizonyal fel is használt, ezért egyes 1880-ban készült Krudy fotók és utánnomások Lengyel verző és képfelirattal kerülhettek forgalomba!)

A füredi tópart, a savanyúvíz az 1860-70-es évek fordulóján. A kép jobb oldalán a Horváth-ház emeletes épülete, míg balra, a Deák (ma Tagore) sétányon Lengyel Samu fényképész műterme látható
(Slowikowsky Ádám: Balaton-Füred, részlet)

Lengyel Samu fényképész Füreden (1862–1887)

Fotográfusi munkásságát gyakorlatilag teljesen kitöltő balatonfüredi fényképész tevékenységét Lengyel Samu 1862 júniusában kezdte meg a füredi Nagyvendéglő egyik földszinti szobájában.²² Már az első hetekben úgy reklámozták fotográfusi szolgáltatását, mint „...kinél a legszebb és legtökéletesebb műdarabokat láthatni és kaphatni...”²³ 1862-től készült fényképeinek verzőján a Veszprém, majd Kassa, Székesfehérvár és Budapest műtermi jelzés mellett mindig ott szerepelt az „...és B. füreden” felirat, amely arra utal, hogy a nyári időszakot mindig a forgalmas tóparti fürdőhelyen dolgozta végig. De nem vándorfényképészként mint országszerte sokan, hanem itt épített füredi műtermében készítette felvételeit.

Écsy László füredi fürdőigazgató naplójában és az 1864. évről írt fürdőtörténeti beszámolójában is megemlíti „Lengyel fotográf”-ot²⁴, akinek a főapát engedélyezte a fürdőn történő „fényképész épületecske” felépítését.²⁵ Az Écsy által írt szerződést 1864. május 14-én írta alá Lengyel Sámuel és Kopeczky Viktor apátsági adminisztrátor.²⁶ Eszerint Lengyel építi fel a fényképezési műterem épületét, és fizetett még évente 2 forint 50 krajcár bérleti díjat a tihanyi apátságnak. A szerződés szerint 16 év múltán az egész épület az uradalomra szállt át. Az új „photograph műhely” – mint Roboz István neves balatoni újságíró írja fürdőlevelében – 1864 nyarán készült el.²⁷ 1865 júliusában a fürdői kánikula mellett Füred sokak által látogatott fényképészeről, „izlésteljes photograph” műhelyéről már a Fővárosi Lapok is szép szavakkal tudósított. Ekkor 6 db fénykép elkészítése 3 forintba került Lengyel balatonfüredi műtermében.²⁸

Az 1860-as évek derekán már egyre többen készítették fényképet magukról, és számos régi családi album őrizhet ma is Balatonfüreden készült Lengyel fotográfiát. Például Ózd és Csernely egykori földesurának, a Sturmán család leszármazottjainak birtokában lévő 4 fényképalbumban 15 db 1863 és 1870-es évek vége közötti Lengyel Samu által készített portré található, amelyből 11 db-ot Balatonfüreden, 4 db-ot Kassán fotografált.²⁹ A névjegy helyetti vizitkártya használat mellett ekkoriban válik fürdőhelyi divattá az újkötetű ismerősök közötti fényképjárandékozás szokása, illetve fényképek cseréje.³⁰ Mint egy korabeli cikkben olvashatjuk, a fürdőhelyen készült fotók gyűjteményét „bizonyos idő múlva” jólesik majd nézni, „melynek eredeti példányai körében az idő majdnem villanyszárnyakon haladt.”³¹

A füredi műteremben híres közéleti emberek, nemesi családok tagjai mellett ma már ismeretlen nyaralóvendégek, polgárok, tisztviselők portréi és egész alakos fotói is készültek. Lengyel vendégre a füredi savanyúvízen nyaraló hírességek és családtagjaik mellett kiterjedt az itt fellépő színésznagyságokra is. Az itt játszó Gerőfy Andor színtársulata 1885 augusztusában Lengyel fényképeiből összeállított díszes bőrkötésű társulati albummal ajándékozza meg a működésének 50 éves jubileumát ünneplő Écsy László helyi fürdőigazgatót.³² De Écsyről és családtagjairól, dr. Huray István füredi orvosról, Richard Young hajóépítő mesterről és társairól, Endrődy Sándor íróról, Jókairól és családtagjairól és sok ma már ismeretlen személyről is maradtak fenn fotók. Lengyel hamar a füredi nyári üdülési idény részévé válik, beilleszkedik a helyi társadalomba is, pénzádományaival rendszeresen támogatja a füredi kórház, időnként a szeretetház működtetését.³³

A Jókai házaspár 1873-ban a füredi Lengyel műteremben készült fotón

Jókai és Laborfalvi Lengyel Samu füredi műtermében (1873)

A házasságuk ezüstlakodalmát ünneplő országos hírű írózszeni Jókai Mórt és színész legenda Laborfalvy Rózát 1873. augusztus végi házassági ünnep napjaiban fotózta le Lengyel Samu, balatonfüredi műtermében.³⁴ A kamera elé ritkán álló híres házaspárról egyből három fotó is készült számos példányban. Jókai ugyanabban a ruhában és hasonlóan csipőre tett kézzel, míg Róza asszony ruhát váltva, szúrós tekintettel néz a kamerába. A fotók aligha nyerték el a Jókainál nyolc évvel idősebb, egykor ünnepezt és „világszép” színésznő, Róza asszony tetszését. Ugyanis az akkoriban újdonságértékű fotó kíméletlen módon szembesítette őt és mindenki mást is az idő múlásával. Miután a Jókai házaspár 1871 áprilisában Kolozsváron Veress Ferenc műtermében készült első közös fényképe utóbb elveszett, a füredi fényképész füredi fotográfiaja vált széles körben ismertté.³⁵

Az első Balaton-átúszó Lengyel kamerája előtt (1880)

Érdekes hely- és fotótörténeti adalék, hogy Lengyel 1880-ban lefotózta Szekrényessy Kálmánt, aki augusztus 29-én Füred és Siófok között elsőként úszta át a Balaton tavát. Egy erről szóló reklámcikkből értesülhettek a korabeli olvasók, hogy Londonból és Berlinből Szekrényessy-fotókat rendeltek, amelyekért előbb kétezer, utóbb már ötezer forintot ígértek fizetni. De mivel Szekrényessy a magyar fényképészetet akarta támogatni, ezért a Lengyel Sámuel által készített fotóiból London helyett – ahonnan húszezer darabot (!) rendeltek – a székesfehérvári bazár árusnőinek ajándékozott

25 db-ot jótékony célú árusításra.³⁶ A minden bizonynyal valótlan információkat közlő cikkből értesülünk arról, hogy a füredi fényképész több felvételt is felvett az 1880. szeptember 11-e előtti napokban Szekrényessiről.

Szekrényessy Kálmán 1880 augusztusában, valószínűleg a Siófok–Balatonfüred táv megtétele utáni fényképfelvételen.
(Fotó: Szekrényessy Attila tulajdona.)

Lengyel Samu fotója alapján 1866-ban készült grafika a füredi tópartról, a sétányról és a hidegfürdőről
(*Hazánk s a Külföld*, 1866. szeptember 9.)

Lengyel Samu füredi tájképei

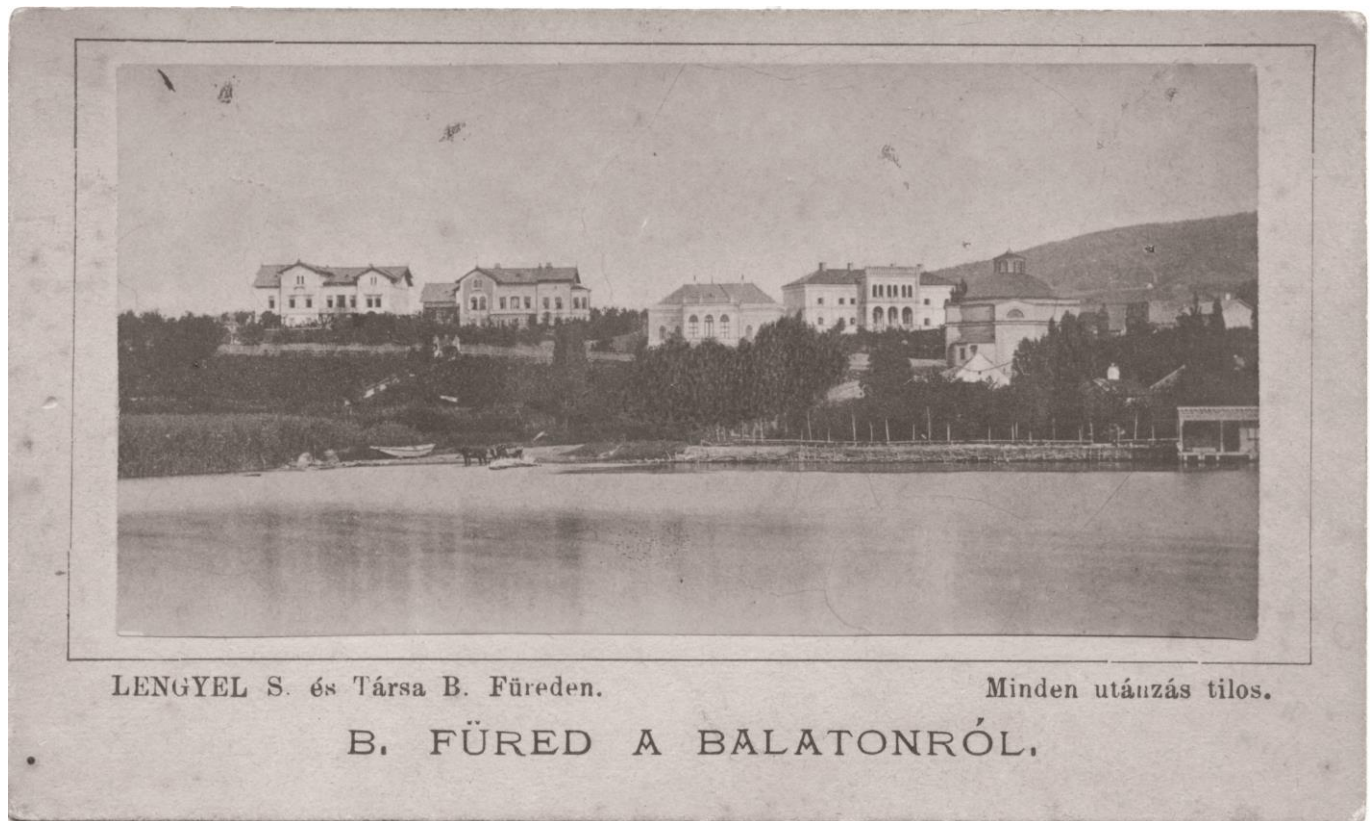
A ma legkorábbiaként ismert balatonfüredi tájképet – amely a füredi Savanyúvíz környezetéről 1866-ban készült – Lengyel Samu fotografálta. A fénykép mára eltűnt vagy megsemmisült, de róla grafikát közölt a *Hazánk s a Külföld* című országos lap.³⁷ A képen láthatjuk a Holesz Ferenc vállalkozó ácsmester és legényei által 1866 nyarán Gerster Károly és Frey Lajos terve alapján újonnan megépített füredi hidegfürdőt, és a 8 holdnyi feltöltésen 500 öl hosszúságban kialakított és Deák Ferencről elnevezett parti sétány részletét.³⁸ Ebben az esztendőben, azaz 1866-ban nemcsak a Lengyel műterméből nyíló pazar kilátásról, hanem az ott megvásárolható tájképekről is tudósítanak.³⁹ A fenti lapban „*Lengyel Samu fényképe után*” készült grafika is egy lehetett a műteremben megvásárolható Lengyel tájképek közül. Közlésekor az ismeretlen cikkíró hangot adott azon elvárásának is, hogy „*Reméljük, hogy e derék fényképész — ki némely elsőrendű pesti kollégájával is versenyezhet — Füred és környékének minél több érdekes pontját le fogja fényképezni.*”⁴⁰ Erre sor is került, hiszen olyan füredi épületfotók és tájképek maradtak fent, amelyek egységes megjelenésű és feliratú fényképsorozatba illeszkednek. Utalásokat találunk korabeli sajtócikkekben arra is,

hogy nemcsak Balatonfüredről, hanem Tihanyról készült tájképeket is árult helyi műtermében.

Újabban aukciókon bukkant fel egy Lengyel által az 1870-es években készített „B.FÜREDI EMLÉK” feliratú nyomtatott alaprajzú emléklap, amely 8 füredi épület és füredi Balatonpart albumin fotóját tartalmazza.

Az utolsó fényképek – a pályavég (1888)

A Lengyel Samu negyedszázadon át tartó sikeres füredi fényképészeti működéséről tudósító írások közül az egyik utolsót emelném ki, amely szerint 1884 augusztusában a „*Lengyel bácsi... az utó saison*”-ban még több-kevesebb sikerrel próbálja visszatartani a távozóban lévő vendégeket, és – mint a levélíró vélelmezi – meg akarja örökíteni az elcsöndesedő Balatonfüredet.⁴¹ De az évek előrehaladtával olyannyira súlyosbodik betegsége, hogy 1885 tavaszán már kénytelen eladásra meghirdetni füredi fényképészeti „üzletét”.⁴² 1887 júniusában a füredi fürdővendégek névsorában még megemlíti nevét, azaz halála előtti évben is Balatonfüreden tartózkodik.⁴³ Hosszas betegség és szenvedés után „*...korágyánál a halál mint szabadító angyal jelent meg...*” 1888. június 3-án. A jeles fényképész 62 éves korában Budapesten halálozott el, amelyről a vezető fővárosi lapok is hírt adtak.⁴⁴

Lengyel Samu egyik tájképe a füredi tópartról 1870-es években

(BVHTGY Fotógy. HF.5)

A vállalkozó házastárs – Matakovics Terézia

Lengyel Sámuel 1865-ben vette feleségül Matakovits Teréziát, akivel haláláig, 23 éven át élt boldog házasságban. Terézia is vállalkozó szellemű polgárasszony volt, aki női ruha szabászatban országos hírnévre tett szert. Férje fővárosi műterme (Kerepesi út 17. sz. házban) mellett 1879-től sikeres ruhamértékvételi, mintarajzolási és fehérnemű- és öltönyszabászati magánoktatást folytatott⁴⁵, és tanított a m. kir. állami nőipariskolában is. A 1881. évi fővárosi nő-iparkiaállításán éremmel tüntettek ki.⁴⁶ Szabászati szakkönyve több kiadásban magyar és német nyelven is megjelent,⁴⁷ és Balatonfüreden is megvásárolható volt.⁴⁸

Kapcsolatát a füredi vendégekkel jól illusztrálja, hogy 1887 augusztusában Jókai Róza kisasszony füredi kursalon nagytermében rendezett névnapi bálján az Esterházy, Andrássy, Zichy, Nádasdy, Hertelendy vendégkörben Lengyel Samunét is megemlíti.⁴⁹ (A Fővárosi Lapokban megjelent bál-tudósítás reklámértékű lehetett számára.) Férje halála után is sikeresen folytatta tovább a varrást és mintarajzolást oktató tevékenységét a fővárosban, majd a 20. század elején a sátoraljaújhelyi ideiglenes iskolájában.⁵⁰

Matakovits Terézia 1865 körül

Az első füredi fényképészeti műterem (1864–1940)

Az 1864 nyarára felépült füredi fényképészeti műteremről a helyi „Kerek templom” katolikus papjának, Jalsovics Aladárnak 1878-ban kiadott könyvében olvashatunk „*A Balaton melletti park délnyugoti részében, árnyas fáktól körüvezve emelkedik a csinos fényképészeti műterem. Ezen műteremben fényrajzolt képek bármely világvárosnak is dicséretére válnának. A fénylépész Lengyel Samu úr, kinek munkában hű osztályosa tisztelt neje, Matakovics [sic! Matakovits] Teréz. (Rendes lakásuk Pest.)*”⁵¹ A lokálpatrióta pap nemcsak bemutatja, de szép szavakkal reklámozza is Lengyel műtermét és szolgáltatását. A füredi fürdő- és ivókúrák jótékony hatásának bizonyítására melegen ajánlja a betegeknek, hogy Füreden való érkezésükkor és távozásukkor is fotografáltassák le magukat Lengyelnél.

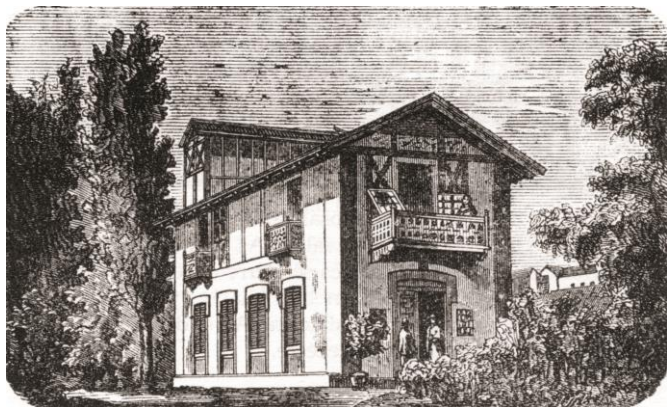
A Lengyel-féle fényképészeti műterem 1864-es megnyitását követően hamarosan a fürdő közkedvelt szolgáltatási helyszínévé vált. Egyrészt a füredi Horváth-ház és a hideg fürdő közötti – a mai Tagore – sétányon felépített műteremből megragadó kilátás nyílt a gyönyörű vidékre, másrészt balatoni tájképek vásárlása mellett ekkorra már fürdőhelyi divattá vált a Lengyelnél készített „*jól talált, tisztán kiállított, megszólalásig hű*” arcképek fürdői ismerősök közötti ajándékozása.⁵²

A műteremépítési szerződésben foglalt határidő lejártát követően Lengyelnek „piaci” bérleti díjat kell fizetnie az apátságnak; 1881-ben 150 forintot.⁵³ Betegsége azonban egyre inkább eluralkodik rajta, és 1885 tavaszán bérbe- illetve eladásra meg-

hirdette füredi fényképészeti üzletét.⁵⁴ Természetesen nem az épületről van szó, hanem a jogról és a fényképészeti berendezésekről, technikai eszközökről. Az előbbi esetben május közepétől szeptember közepéig tartó bérleti időszakra 400 forintot, végleges megvétel esetén 1.200 forint árat remélt érte. Hirdetésében a füredi nagy forgalom mellett az 1882-ben alakult Balaton Egylet fényképészeknek is hasznot generáló tevékenységét külön is kiemelte!⁵⁵ Az eladásra, illetve bérbeadásra valószínűleg nem került sor, mivel ezen a nyáron később azonnali belépéssel munkatársakat, retusálót (retoucheur) és másolatkészítőt (copirozót) keresett füredi műtermébe.

A Lengyel Samu által építtetett fényképészeti műterem ma már nem található meg. Halála után az épületet továbbra is fényképészeti műteremként használták. Az 1888-ban, majd 1892-ben a tulajdonos tihanyi apátság által készített balatonfüredi ingó és ingatlan vagyonbecslések kimutatásaiban is szerepel a „*Fényírda*”, illetve „*fényképészeti műterem*” 2.000, és 1.500 forint értékkel.⁵⁶ Karbantartására alig költöttek, s végül 1940 novemberében lebontották az akkor már közel 70 éves, rossz állapotú faépületet. Mint a Balatoni Kurír tudósítója megjegyezte: „*A fürdőhely parkjában bontják a Kurzweil-féle fényképészet üzletházát. Egy kis vonás tűnik el vele Füred régi bájos arcáról, de a park maga nyíltabb, levegősebb, szebb lesz.*”⁵⁷

Az első állandó balatonfüredi fényképész után az első műterem is a múlt ködébe vész. Lengyel Samu sikeres alkotói életútját azonban jelen emlékezésünk mellett többszáz máig fennmaradt fotója is őrzi.

Lengyel Samu füredi fényképészeti műterme 1878-ban
(Jalsovics A. 1878. 106. p.)

Az épület 1914-ben
(Balatonfüred gyógy-és tengerfürdő. 1914. 52. p.)

Lengyel fotók a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjteményben

Az első füredi fotográfus felvételeiből jelenleg 25 darabot őriz Balatonfüred város közgyűjteménye. Ezek többsége már közlésre került a különböző helytörténeti kiadványokban, vagy a Füredi História lapjain. Közülük különösen értékesek a füredi Savanyúvizet, azaz Balatonfüred tópartját az 1870/80-as évek fordulóján bemutató tájképek, a

korabeli épületek (Écsy, Eszterházy, Jókai, Huray nyaralók, a nagyvendéglő, az Eszterházy vendéglő stb.), valamint Jókai és Laborfalvi, dr. Huray, az angol hajóépítő munkások fotográfiái.

Reméljük a jövőben újabb képekkel gyarapodva, azok albumba rendezésével, kiállításon való bemutatásával emlékezhetünk meg a Balatonfüred első, negyedszázadon át működő fényképészének pótolhatatlan értékű életművéről.

A külön nem jelölt fotók és fotórészletek a Balatonfüredi Városi Gyűjtemény fotógyűjteményéből származnak.

Lengyel Samu fényképeinek verző típusai 1861 és 1887 között

1. melléklet.

Lengyel Samu fényképész működési szinterei és ideje, fényképeinek verző felirattípusai

1861–1867 Veszprém

LENGYEL S fényképész VESZPRÉMBEN

LENGYEL S. fényképész VESZPRÉMBEN.

LENGYEL S. fényképész VESZPRÉMBEN és B. FÜREDEN.

1862–1887 Füred

Lengyel Samu Balaton Füred

Lengyel és Társa Balaton Füred

LENGYEL ÉS TÁRSA BALATON FÜRED

1868–1876 Kassa

LENGYEL SAMU KASSÁN és B. FÜREDEN.

LENGYEL SAMU KASSÁN fő utca 4.ik szám Lóderer vendéglőn alól és B. FÜREDEN.

1876–1877 Székesfehérvár

LENGYEL SAMU SZ.FEHÉRVÁRON és B.FÜREDEN.

1877–1879 Budapest

LENGYEL SAMU fényképész BUDAPESTEN Kerepesi út 66.ik sz. és B.FÜREDEN.

LENGYEL SAMU BUDAPESTEN KEREPESI ÚT 17 SZ. és B.FÜREDEN.

2. melléklet.

Lengyel Samu fényképész fotóinak képpoldali felirattípusai

LENGYEL

LENGYEL.

LENGYEL S

LENGYEL SAMU

LENGYEL SAMU.

LENGYEL S. B. Füreden.

Lengyel Samu B. FÜRED.

LENGYEL S. és Társa B. Füreden.

Lengyel és Társa.

LENGYEL S. Kassán és B.Füreden

LENGYEL S. Fényképésztől KASSÁN.

LENGYEL S: FÉNYKÉPÉSZ KASSÁN ÉS B:FÜREDEN.

LENGYEL SAMU BUDAPESTEN.

LENGYEL S. Budapesten és B.Füreden

CABINET KÉP LENGYEL SAMU KASSÁN ÉS B. FÜREDEN.

CABINET KÉP LENGYEL SAMU FÉNYKÉPÉSZTŐL KASSÁN és B. FÜREDEN

LENGYEL S. FÉNYKÉPÉSZ KASSÁN és B. FÜREDEN

LENGYEL SAMU FÉNYKÉPÉSZTŐL SZ. FEHÉRVÁRON ÉS B : FÜREDEN.

Irodalom:

Amtliches Verzeichniss... 1857. Amtliches Verzeichniss des Lehr- und Beamten-Personals, so wie der Studirenden an der kais. kön. Universitaet zu Pest im Studien-Jahre 1856/7. Bécs.

BAÁN Beáta 2011. Balatonfüredi életrajzi lexikon. Balatonfüred.

Balatonfüred... 1914. Balatonfüred gyógy- és tengerfürdő. Szanatórium, vizgyógyintézet: klimatikus gyógyhely. Balatonfüred.

Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1999.

BONA Gábor 1998. Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. 2. köt. Bp.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék 1880-1881. (1. évf.) Budapest.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1882. (2. évf.) Budapest

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1883-1884. (3. évf.)

DOBOSY László 1985. A Sturmán család kapcsolatai fényképeik tükrében. In.: A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei. 23. Miskolc.

E. CSORBA Csilla 1981. „Baráti emlékül” – Jókai Mór. Jókai Mór összes fényképe (ikonográfia). Budapest.

E. CSORBA Csilla 2004. „Egy ember, akit még eddig nem ismertünk” : a Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa : kéziratai, az író képzőművészeti alkotásai, ábrázolások az íróról. Budapest.

ÉCSY László 2008. Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója. 1863-1892. (szerk. Lichtneckert András). Balatonfüred.

JALSOVICS Aladár 1878 (2008). A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei. 1878. (javított kiadás, szerk. Lichtneckert András). Balatonfüred.

LICHTNECKERT András 2013. A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapítástól az államosításig. 1702-1949. Balatonfüred.

LICHTNECKERT András 2017. A füredi polgár: Écsy László fürdőigazgató 1807-1895. Balatonfüred.

P. MIKLÓS Tamás 2012. „Jókedv és Bőség!” A Balaton-Egylet története (1877, 1882-1891). In.: Az emlékkörzés szolgálatában. Tanulmányok Bándi László 70. születésnapjára. Veszprém.

SZILÁGYI Gábor 1996. Magyar fotográfia története. Budapest.

SZINNYEI József 1900. Magyar írók élete és munkái, 7. köt. Budapest.

Jegyzetek:

1. BAÁN B., 2011. 132. p.

2. Magyarországi Református Egyház. Sárospatak. Anyakönyvek, 1735–1895. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-YMQM-C4?personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AVKX4-1VZ> Letöltés időpontja: 2020. 09. 02.

3. Erre utal Vadnay Károly (1832–1902) író, a Fővárosi Lapok szerkesztője által Lengyel Sámuel haláláról írt rövid megemlékezés. Gyászlap. Fővárosi Lapok, 1888. június 5. 1136. p.

4. Közlöny, 1849. május 24. 423. p.

5. BONA, 1998.

6. Fővárosi Lapok, 1877. október 24. 1165. p. A már említett Vadnay Károly 1888-ban a Fővárosi Lapokban részletesebben is megemlékezett a salzburgi narancsszín hajtókás „*Leopold*,

Grossherzog von Baaden” ezredben való egykori szenvedésükről és utalt „*az egykor oly víg Lengyel Samu (kiből hazatérve fényképész lett)*” nem sokkal korábbi elhunytára is. Vadnay Károly: Tarafás. Fővárosi Lapok, 1888. december 8. 2493. p.

7. Amtliches Verzeichniss ..., 1857. 32. p. A Sémelweis Egyetem Központi Levéltárában őrzött 7/d Protocoll der pharmaceutischen strengen Prüfungen – Gyógyszerész szigorlati jegyzőkönyvek 1854–1951. c. mutatója szerint a levéltár is őriz Lengyel Samu/Sámuellel kapcsolatos iratokat.

8. Vasárnapi Ujság, 1860. május 13. 239. p.

9. r. l.: Veszprémi vidéki levelek. Hölgyfutár, 1862. április 24. 390. p.

10. Pap Gábor: Levelezések. Veszprém, 1866. augusztus 12. 53. p.
11. Hirdetmények. Veszprém, 1866. szeptember 16. 96. p.
12. Fővárosi Lapok, 1868. február 26. 188. p.
13. Székesfehérvár és Vidéke, 1876. október 7. p. 4.
14. Licskó János pesti fényképész 1865-ben felújított „fényírdájáról” van szó. Magyarország és a Nagyvilág, 1865. november 19. 127. p.
15. Fővárosi Lapok, 1877. október 25. 1172. p.
16. Fővárosi Lapok, 1878. április 4. 382. p.
17. Fővárosi Lapok, 1877. november 20. 1269. p.
18. Fővárosi Lapok, 1879. február 1. 125. p.
19. Adásvételi szerződés. Budapest Főváros Levéltára. VII.200.a - 1879 – 1316. Krudy István még 1881-ben itt folytatta fényképészeti tevékenységét. 1882-ben már Németh I., 1883-ban Mayer György működtetett itt fényképészeti műtermet. Lásd: Budapesti Czim-és Lakjegyzék, 1880-1881. 345. p., illetve Ua., 1882. 224. p. és Ua., 1883–1884. 228. p.
20. Erre utal egyik nekrológja: Gyászlap. Fővárosi Lapok, 1888. június 05. 1136. p., illetve a halálakor kiadott gyászlapon közölt információ szerint betegsége haláláig egy évtizededen át kísérté, azaz 52 éves kora körül, 1878–79-ben kezdődhetett. [Gyászlap] Lengyel Sámuel. Bp., 1888. július 4.
21. Fővárosi Lapok, 1880. február 1. 130. p., illetve Ua. 1881. március 5. 271. p. és Ua. 1881. november 6. 1598. p.
22. Balatonfüredre 1862. június 19-én érkezett meg inasával Sárospatakról. Balaton-füredi Napló, 1862. június 26. 9. p.
23. Balaton-füredi Napló, 1862. június 26. 7. p.
24. ÉCSY L. 2008. 88. p., 92. p. és 94. p.
25. LICHTNECKERT A., 2017. 275. p.
26. ÉCSY L. 2008. 96. p.
27. Roboz István: Balatonfüredi levelek. Pesti Napló, 1864. 168. sz. 4331. p.
28. Balaton-füredi élet. III. Fővárosi Lapok, 1865. július 23. 637. p.
29. DOBOSY L., 1985. 65. p.
30. „A vendégkoszorúnak B.-Füreden megismerkedő tagjai – távozásukkor kedvesebb emléket nem adhatnak, mintha azokat rájuk emlékeztethető fényképeikkel ajándékozzák meg.” Vidéki tudósítások. Pesti Napló, 1866. augusztus 2. 4886. p.
31. Balaton-Füredről. Fővárosi Lapok, 1868. augusztus 18. 755. p.
32. Gerőfy Andor balatonfüredi színtársulata. Fotóalbum. Laczkó Dezső Múzeum. Veszprém, I.sz.: 77.213. Pecsét: Balaton Füredi Fürdő Intézet Igazgatósága, 1885. aug. 31.
33. Fővárosi Lapok, 1871. szeptember 28. 1018. p., 1873. október 16. 1035. p., Veszprém megyei hivatalos heti közlöny, 1877. szeptember 23. 5. p., illetve Budapesti Közlöny, 1871. december 24. 6494. p.
34. Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1999. 675. p.
35. E. CSORBA CS., 1981. 52. p.
36. Székesfehérvár és Vidéke, 1880. szeptember 11. 3. p.
37. A b.-füredi uj tófürdő. Hazánk s a Külföld, 1866. szeptember 9. 568. p.
38. LICHTNECKERT A., 2013. 138. p.
39. Pesti Napló, 1866. augusztus 5. 4889. p.
40. Hazánk s a Külföld, 1866. szeptember 9. 568. p.
41. Fürdői levél. B.-füred, aug. 25. Balaton, 1884. szeptember 4. 3. p.
42. Fényképészeti Lapok, 1885. 3. sz. 62. p.
43. Vendégek Balaton-Füreden. Veszprémi Független Hírlap, 1887. június 11.
44. Budapesti Hírlap, 1888. június 5. 7. p., Pesti Hírlap, 1888. június 8. 14. p., Vasárnapi Újság, 1888. június 10. 402. p., Fényképészeti Lapok, (VII. évf.) 1888. 6. sz. 128. p., illetve nekrológ: Gyászlap. Fővárosi Lapok, 1888. június 5. 1136. p.
45. A hölgyek figyelmébe. Fővárosi Lapok, 1879. január 12. 44. p. illetve Fővárosi Lapok, 1879. december 25. 1427. p.
46. A fényképész műteremlakás 1879-es eladását követően a következő évben a fővárosi Bodzafa u. 10., majd a 1881 tavaszától előbb Papnövelde u. 10., majd a Borz u. 9., 1883 elejétől a Magyar u. 1., Újvilág u. 23. alatt, 1894-től immár özvegyként a Szentkirályi u. 3. alatt működtette női-ruha szabászatát, műtermét és iskoláját.
47. „Gyakorlati kézikönyv a női ruha szabászat gyors és sikeres megtanulásához” című szakkönyve magyarul több kiadásban és német nyelven is megjelent. (Bp., 1881.; 2. jav. kiadás, 1887.; 3. jav. k. 1892.; Németül: Bp., 1890.), lásd még SZINNYEI J., 1900. 1069. p.
48. Könyve „...Május hó végéig megszerezhető szerzőnél Papnövelde utca 10. szám 3. ajtó 2 forintért azontúl pedig B. Füreden....” Néptanítók Lapja, 1881. április 30. 162. p.
49. Névnapi bál. Fővárosi Lapok, 1887. szeptember 2. 1772. p.
50. Zemplén, 1904. szeptember 3. 5. p.
51. JALSOVICS A., 1878 (2008) 85. p.
52. Vidéki tudósítások. Pesti Napló, 1866. augusztus 5. 4889. p.
53. LICHTNECKERT A., 2013. 226. p.
54. Fényképészeti Lapok 1885. 3. sz. 62. p.
55. P. MIKLÓS T., 2012. 71. p.
56. LICHTNECKERT A., 2013. 87. p.
57. Balatoni Kurir, 1940. november 14. 2. p.